

Hướng dẫn sinh viên chuyên ngành Sư phạm Âm nhạc Trường Đại học Đồng Tháp đặt lời mới cho thể loại dân ca Việt Nam

Lê Thị Kim Chi

GV Trường Đại học Đồng Tháp

Received: 13/11/2024; Accepted: 20/11/2024; Published: 25/11/2024

Abstract: Guiding music education students to put new lyrics to folk songs, aiming to develop a new field, on the other hand contributing to the local cultural and artistic movement, helping them understand the beauty of the country's musical treasure.

Keywords: Folk songs, folk music, lecturer, music education, lyrics, sing

1. Đặt vấn đề

Môn Âm nhạc (AN) cùng với các môn học khác góp phần thực hiện mục tiêu giáo dục của nhà trường. Nhận thức này hết sức quan trọng, để từ đó định ra nội dung học tập và phương pháp (PP) giảng dạy thích hợp và đa dạng. Muốn thực hiện được phải cho sinh viên (SV) tiếp cận với AN, tham gia ca hát, nghe và thực hành AN.

AN là ngôn ngữ của nghệ thuật âm thanh, là ngôn ngữ biểu cảm, tình cảm. Do đó AN cũng là một trong những môn học quan trọng giúp cho SV hình thành nhân cách, có lối sống lành mạnh, tư tưởng đạo đức đúng đắn... Giáo dục AN, bao gồm dân ca có tác dụng trong việc nâng cao khả năng phát triển toàn diện trí lực của con người. Việc được học, được nghe, được sáng tác lời mới theo các làn điệu dân ca giúp SV có điều kiện gần gũi hơn với các làn điệu dân ca.

2. Nội dung nghiên cứu

2.1. Âm nhạc dân gian

AN dân gian có 3 phần chính đó là *dân nhạc*, *dân ca* và *dân vũ*. Trong bài này tác giả chỉ đề cập đến *dân ca*. Dân ca là những bài hát do nhân dân sáng tác ra, không rõ nguồn gốc và tác giả. Thể loại rất phong phú và đa dạng do đặc trưng vùng, miền, dân tộc anh em... Thể loại cũng rất đa dạng như: Hò, Vè, Hát đối đáp, Hát ru, Hát xoan, Hát gheo, các điệu lí vãn vãn. Song hầu hết các thể loại đều có cấu trúc gọn gàng, thường được xây dựng trên câu ca dao lục bát. Dân ca là sản phẩm quý giá của ông cha ta để lại từ ngàn xưa, gắn bó máu thịt với tâm hồn của mỗi người. Nếu không được trân trọng giữ gìn, phát triển vốn quý ấy thì thật là có lỗi với tổ tiên.

Tuổi thơ được nghe và được hát những câu hò, điệu lí quê hương như được cùng nhau nô đùa, tắm mát dưới dòng sông quê, như được sự vỗ về ân cần, hiền

hòa của người mẹ. Cũng chính từ đây, nhân cách các em bắt đầu hình thành và phát triển. Tình yêu thương bạn bè, tình yêu quê hương đất nước tình yêu đồng loại ngày một bao dung, khí phách tự hào quê hương, tự hào dân tộc càng được hình thành vững chãi.

Để góp phần đưa đường lối, chủ trương của Đảng và Nhà nước vào thực tiễn giáo dục, tác giả sẽ góp một phần nhỏ trong hoạt động của giáo dục toàn diện, đó là giáo dục AN trong giáo dục thẩm mỹ. AN dân gian là cái hồn của dân tộc, là tài sản vô giá, là bản sắc văn hoá dân tộc.

Chương trình đào tạo AN ở trường đại học có các phân môn: Học hát (thanh nhạc, hát dân ca); Trong phần hát dân ca có nội dung hướng dẫn cho SV đặt lời mới. Đây là một thử thách cho GV trực tiếp giảng dạy. Bởi lẽ, chưa có một lớp hay một khóa nào đào tạo hay tập huấn cho GV về PP đặt lời ca cho một giai điệu cho trước hay thay lời mới cho bài dân ca.

Qua thực tế giảng dạy trong nhiều năm, tôi mạnh dạn sáng tạo trong tiết dạy của mình cho lớp ĐHSP âm nhạc khóa 22, Khoa Sư phạm nghệ thuật, Trường ĐHTT. Trong bài viết này, tác giả trình bày một vài PP hướng dẫn SV đặt lời mới cho một số làn điệu dân ca.

2.2. Bảo tồn, phát triển AN dân gian

Với giải pháp mới, tạo được thuận lợi cho GV khi hướng dẫn SV thực hiện sáng tạo lời mới cho một bài dân ca từ đơn giản đến nâng cao. Người học có được PP làm nền móng cho sự sáng tạo, phát triển, nâng cao chất lượng, nâng cao tầm hiểu biết cho người học, không chỉ để áp dụng trong bài học mà còn ứng dụng thực tiễn vào sinh hoạt văn hóa văn nghệ dân gian ở địa phương.

Trong những năm qua tôi đã nghiên cứu và thực hiện vấn đề này, mục đích ban đầu chỉ đơn giản là hướng cho các em có thái độ trân trọng với nền âm

nhạc dân gian. Nhưng sau đó các em lại rất thích, bởi các em được thể hiện tài năng của mình trước bạn bè, được hát một làn điệu dân ca mà chính bản thân mình sáng tạo ra một lời ca mới.

Từ yếu tố trên, tôi nhận thấy cần tạo điều kiện thuận lợi cho các em được phát huy hơn nữa trong việc đặt lời mới cho ca khúc dân ca. Muốn làm được việc này, cần phải nghiên cứu sâu vào mảng AN dân gian, tìm ra PP hữu hiệu để giúp các em thực hiện.

Ví dụ:

+ *Một thương tóc bỏ đuôi gà*

Hai thương ăn nói mặn mà có duyên (Lí Mươi thương: dân ca Bình-Trị-Thiên)

+ *Ai đem con sáo sang sông*

Để cho con sáo sổ lồng bay xa (Lí con sáo: dân ca Nam Bộ)

+ *Trèo lên trên rẫy khoai lang*

Chẽ tre đan sịa cho nàng phơi khoai (Hò ba lí: dân ca Quảng Nam)

+ *Mài dĩa đập cám cho nhanh*

Ép dầu để chải tóc anh, tóc nàng (Hò mài dĩa: dân ca Bình Định)

+ *Con cò bay lả bay la*

Bay từ cửa phủ bay ra cánh đồng (Cò lả: dân ca Đồng bằng Bắc Bộ)

Ngoài ra cũng có những làn điệu được xây dựng trên hai câu 7 chữ hoặc 8 chữ:

+ *Gió mùa thu mẹ ru con ngủ*

Năm canh chày thức đủ vừa năm (Ru con; dân ca Nam Bộ)

+ *Trèo lên quán dốc, ngồi gốc cây đa*

Cho đôi mình gặp, xem hội đêm rằm (Lí cây đa: dân ca Quan họ Bắc Ninh)

Cùng với sự phát triển của xã hội, lời ca của các làn điệu dân ca luôn được bổ sung để phù hợp với từng giai đoạn của lịch sử, phù hợp với từng nội dung sinh hoạt, lao động, phù hợp với từng lứa tuổi...

Xin ví dụ một vài làn điệu để ví dụ và diễn giải:

Ví dụ 1: Bài **Ví dặm** dân ca Nghệ An

Lời gốc: *Anh ơi khoan vội bực mình*

Em xin kể lại phân minh tỏ tường.

Lời mới: *Trồng cây lại nhớ đến Người*

Rừng bao cây mọc, thương Người bấy nhiêu.

Ví dụ 2: Bài **Hò ba lí** dân ca Quảng Nam

Lời gốc: *Trèo lên trên rẫy khoai lang*

Chẽ tre đan sịa cho nàng phơi khoai.

Lời mới: *Này anh bạn trẻ kia ơi*

Chẳng lo học tập bạn cười người chê.

2.3. Tìm hiểu cấu trúc của bài dân ca trước khi đặt lời mới:

Các làn điệu dân ca có cấu trúc ngắn gọn và thường được xây dựng trên câu ca dao lục bát. Có những làn điệu giữ nguyên câu lục bát mà không thêm những từ phụ, câu phụ, chỉ điệp lại những từ có trong câu lục bát, hoặc đảo ngữ để làm cho giai điệu bài hát thêm phong phú nhưng vẫn không bị thay đổi nội dung và tính chất đặc trưng nghệ thuật của làn điệu dân ca đó.

Ví dụ bài **Lí chiều chiều**- dân ca Nam bộ, được xây dựng trên câu

Chiều chiều ra đứng tây lâu tây- thấy cô gánh nước tưới cây ngô đồng.

Thực tế lời ca là:

Chiều chiều ra đứng tây lâu tây, tây lâu tây, thấy cô tang tình mà gánh nước, tưới cây, tưới cây ngô đồng; Xui ai xui trong lòng, trong lòng tôi thương Thương cô tưới cây ngô đồng.

Một ví dụ khác, bài **Lí cây bông** dân ca Nam bộ:

Bông xanh bông trắng bông vàng- bông lê, bông lựu đỏ nàng mấy bông.

Thực tế lời ca là: *Bông xanh, bông trắng rồi lại vàng bông ơi rượn ơi; Bông lê cho bằng bông lựu ơi rượn ơi. Là đó í a đó nàng, bông rồi lại mấy bông Là đó í a đó nàng, bông rồi lại mấy bông*

Có những làn điệu tạo ra hai mảng, một mảng cố định và một mảng thay đổi. Mảng cố định dùng cho tập thể hò theo gọi là “xô”; mảng thay đổi dùng cho một người hát gọi là “xướng”. Mảng “xướng” có thể thay đổi lời ca mới, có nội dung mới, mảng “xô” không thay đổi nhưng vẫn gắn khít chặt chẽ, không ảnh hưởng đến nội dung và tính chất nghệ thuật. Bài *Hò ba lí* dân ca Quảng Nam là một ví dụ cụ thể. Bài *Hò ba lí* được xây dựng trên câu:

Trèo lên trên rẫy khoai lang- chẽ tre đan sịa cho nàng phơi khoai.

Bài có cấu trúc 2 mảng “Xô” và “Xướng” như sau:

Xô: *Ba lí tang tình mà nghe, ta hò ba lí tình tang ba lí tình tang.*

Xướng: *Trèo lên trên rẫy khoai lang.*

Xô: *Ba lí tang tình mà nghe, ta hò ba lí tình tang ba lí tình tang.*

Xướng: *Chẽ tre mà đan sịa*

Xô: *la hó*

Xướng: *Cho nàng phơi khoai*

Xô: *khoan hó khoan la hó hò khoan.*

2.4. Chuẩn bị cho tiết học:

- Bảng phụ chép “khung” của bài dân ca chuẩn bị hướng dẫn. Có thể chép cả nhạc hoặc chỉ chép lời ca phân đệm nguyên gốc, chừa khoảng trống để điền lời ca mới. Ta lấy bài *Hò ba lí* dân ca Quảng Nam

Ba lí tang tình mà nghe, ta hò ba lí tình tang ba lí tình tang. Trèo lên trên rẫy khoai lang.

Ba lí tang tình mà nghe, ta hò ba lí tình tang ba lí tình tang.

Chẽ tre mà đan sĩa

la hó

Cho nàng phơi khoai

khoan hó khoan la hó hò khoan.

Bảng phụ chép bài mẫu là:

Ba lí tang tình mà nghe, ta hò ba lí tình tang ba lí tình tang.

.....

Ba lí tang tình mà nghe, ta hò ba lí tình tang ba lí tình tang.

.....

la hó

.....

khoan hó khoan la hó hò khoan.

Chuẩn bị vài câu lục bát để thay thế câu hát gốc.

Ví dụ:

Này anh bạn trẻ kia ơi

Chẳng lo học tập, bạn cười người chê.

Tiếp tục viết lần lượt các từ trong câu mới vào vị trí song song với câu gốc ở bảng phụ đã chuẩn bị sẵn. Sau khi đã hoàn thành bước này, GV hát mẫu cho SV nghe lại bài gốc rồi tiếp tục hát bài mới vừa thay thế. Với trình tự như trên, GV có thể đặt tiếp câu thứ hai, thứ ba và yêu cầu SV cả lớp cùng hát với GV bài mới.

Ví dụ 1: (bài gốc)

Ba lí tang tình mà nghe, ta hò ba lí tình tang ba lí tình tang.

Trèo lên trên rẫy khoai lang.

Ba lí tang tình mà nghe, ta hò ba lí tình tang ba lí tình tang.

Chẽ tre mà đan sĩa

la hó

Cho nàng phơi khoai

khoan hó khoan la hó hò khoan.

Ví dụ 2: (bài mới)

Ba lí tang tình mà nghe, ta hò ba lí tình tang ba lí tình tang.

Này anh bạn trẻ kia ơi

Ba lí tang tình mà nghe, ta hò ba lí tình tang ba lí tình tang.

Chẳng lo mà học tập

la hó

Bạn cười người chê

khoan hó khoan la hó hò khoan.

GV cùng cả lớp hát lời ca mới mà SV vừa ghi, sau đó nhận xét đúng sai, chỗ nào còn chưa phù hợp cần sửa chữa hoặc thay thế từ đồng nghĩa ...để hoàn chỉnh bài. Sau khi đã sửa chữa, GV thể hiện lần nữa cho cả

lớp nghe và cảm nhận.

2.5. Sản phẩm âm nhạc của SV

Mùa xuân an lành (Đỗ Ngọc Hồng Ánh)

Xuân về ta cùng đùa vui, xuân về ta cùng đùa vui; Bên bếp lửa hồng ta nấu bánh chưng; Thôn xóm em đón chào mùa xuân khắp làng rộn vang; Tết này ta sẽ đón xuân an lành, chúc nhau bao điều; Ít rằng câu cho. Cầu cho năm mới, chúc mọi nhà bình an.

Mái trường của em (Trần Đức Huy)

Ngôi trường tươi đẹp của em, ngôi trường tươi đẹp của em; Công ơn người thầy dịu dặt sớm hôm; Em mến yêu mái trường của em, tiếng thầy à ơi; Mai này em sẽ gắng công học hành; Đắp xây cho đời i rằng cầu cho; Một tương lai mới, đắp xây đời đẹp tươi.

Theo giai điệu bài **Lí cây đa** – dân ca quan họ Bắc Ninh

Cùng nhau ta múa, ta hát đón mùa xuân về (rằng); Hoa nở muôn màu khắp trời (rằng) chim hót vui rộn lòng người Đồng lúa xanh xanh, biển sóng tung tăng thuyên về; Quê mình đôi thay tươi đẹp, ta múa đón mùa xuân về, ta hát đón mùa xuân về

Theo giai điệu bài **Lí cây đa** – dân ca quan họ Bắc Ninh

“Mùa thu đang đến từng áng mây hồng bay về, ngoài kia lá rơi nhẹ xuống sân và em hát em mừng nắng mai. Khắp nơi chim cùng hót vang chào mừng, thu sang mọi nhà êm đềm tiếng ca thanh bình cùng nhau giữ xóm làng ấm no và xây đất nước thêm thắm tươi”.

Theo **Lí kéo chài** - dân ca Nam Bộ

“Hãy chăm học cho đời tươi sáng, hát bài ca yêu nước, yêu quê, bạn ơi! Cùng nhau xây đắp nước ta thêm vững thêm mạnh, quyết tâm thì đâu khó, có chí sẽ thành.

3. Kết luận

AN cổ truyền của dân tộc VN, đặc biệt là dân ca rất phong phú và đa dạng, ngoài chức năng phục vụ đời sống tinh thần của con người nó còn góp phần hoàn thiện nhân cách của thế hệ trẻ.

Tài liệu tham khảo

1. Phạm Phúc Minh (1994), *Tìm hiểu dân ca Việt Nam*, NXB Âm nhạc. Hà Nội
2. Ngô Thị Nam (2001), *Phương pháp dạy học âm nhạc - tập 1*, NXBGD. Hà Nội.
3. Tú Ngọc (1994), *Dân ca người Việt*, Nxb Âm nhạc. Hà Nội
4. Hồng Thao, Tô Ngọc Thanh (1986), *Tìm hiểu âm nhạc dân tộc cổ truyền*, NXBVH. Hà Nội
5. Nguyễn Ánh Tuyết (2002), *Giáo dục cái đẹp cho trẻ thơ*, NXBGD. Hà Nội